

УДК 159.9

Наталія ГОЛЯРДИК

кандидатка психологічних наук, доцентка,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
<https://orcid.org/0000-0001-9624-7582>
e-mail: ambassador2151@gmail.com

Світлана КОНДРАТЮК

кандидатка психологічних наук, доцентка,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
<https://orcid.org/0000-0002-1513-3071>
e-mail: melme88882008@ukr.net

Тетяна МАКАРОВА

кандидатка філологічних наук, доцентка,
Бердянський державний педагогічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8436-9432>
e-mail: makarova.vivat@gmail.com

ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз психології конфлікту як детермінанти девіантної поведінки особистості. Обґрунтовано, що внутрішньоособистісні конфлікти, зумовлені суперечностями між потребами, цінностями і соціальними нормами, виступають важливим чинником формування дезадаптивних форм поведінки. Визначено основні механізми трансформації внутрішніх суперечностей у девіантні прояви, зокрема порушення саморегуляції, когнітивні викривлення та емоційну дестабілізацію. Наголошено на ролі соціального середовища та індивідуально-психологічних характеристик у загостренні конфліктів і формуванні девіацій. Актуальність дослідження зумовлена зростанням рівня психоемоційного напруження в суспільстві, трансформацією ціннісних орієнтацій та ускладненням соціальних взаємодій, що посилює прояви внутрішньоособистісних конфліктів і пов'язаних із ними девіантних форм поведінки. В умовах соціальних криз і нестабільності особливої ваги набуває вивчення психологічних механізмів виникнення та подолання внутрішніх суперечностей особистості.

Зроблено висновок про необхідність своєчасної психолого-педагогічної підтримки особистості з метою профілактики девіантної поведінки.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт; девіантна поведінка; психологія конфлікту; саморегуляція; емоційна дестабілізація; особистісний розвиток.

Nataliia HOLIARDYK

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Svitlana KONDRATIUK

Khmelnytskyi Academy of Humanities and Pedagogy

Tetiana MAKAROVA

Berdiansk State Pedagogical University

THE PSYCHOLOGY OF CONFLICT AS A DETERMINANT OF DEVIANT BEHAVIOUR

This article presents a theoretical analysis of the psychology of conflict as a determinant of deviant behaviour. It is argued that intrapersonal conflicts, arising from contradictions between needs, values and social norms, are a significant factor in the formation of maladaptive forms of behaviour. The main mechanisms by which internal contradictions are transformed into deviant manifestations are identified, in particular, impaired self-regulation, cognitive distortions and emotional destabilisation. The role of the social environment and individual psychological characteristics in the intensification of conflicts and the formation of deviant behaviour is emphasised. The relevance of the study is determined by the rising level of psycho-emotional tension in society, the transformation of value orientations, and the increasing complexity of social interactions, which intensify manifestations of intrapersonal conflicts and associated deviant forms of behaviour. In conditions of social crisis and instability, the study of the psychological mechanisms underlying the emergence and resolution of internal personality conflicts takes on particular importance.

In the course of their research, the authors established that the psychology of conflict acts as a key determining factor in the development of deviant behaviour, particularly in conditions of social instability and heightened psychological and emotional stress. It was found that unresolved intrapersonal conflicts lead to the accumulation of tension, which can transform into maladaptive behavioural strategies, including aggression, avoidance, protest or addictive behaviour. Cognitive distortions, impaired self-regulation and insufficient development of the individual's value-semantic sphere play a particular role in this process.

Keywords: intrapersonal conflict; deviant behaviour; psychology of conflict; self-regulation; emotional destabilisation; personal development.

<https://doi.org/10.31891/PT-2026-2-2>

Стаття надійшла до редакції / Received 08.04.2026

Прийнята до друку / Accepted 20.05.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© Наталія ГОЛЯРДИК, Світлана КОНДРАТЮК, Тетяна МАКАРОВ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями
У сучасному соціокультурному просторі, що характеризується динамічними трансформаціями ціннісних орієнтацій, норм і моделей поведінки, особливої актуальності набуває проблема взаємозв'язку психології конфлікту та девіантної поведінки особистості. Зростання

соціальної напруженості, невизначеність життєвих перспектив, вплив цифрового середовища і кризові явища сучасності зумовлюють посилення внутрішніх і зовнішніх конфліктів, що, у свою чергу, можуть виступати детермінантами відхилень у поведінці індивіда. У цьому контексті наукове осмислення конфлікту як психологічного феномену набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення, зокрема у сфері профілактики та корекції девіантних проявів. Конфлікт у психологічному вимірі розглядається як зіткнення протилежно спрямованих тенденцій – мотивів, потреб, інтересів, цінностей – що можуть розгортатися як у міжособистісній, так і у внутрішньоособистісній площині [5]. Особливе місце серед них посідає внутрішньоособистісний конфлікт, який виникає при суперечності різноспрямованих психологічних імпульсів в межах однієї особистості. Такий конфлікт здатний породжувати складні емоційні стани, зокрема тривожність, фрустрацію, почуття незадоволеності, розчарування, що впливають на загальний психічний стан індивіда та визначають специфіку його поведінкових реакцій. У науковій літературі виокремлюють різні типи внутрішньоособистісних конфліктів, серед яких: конфлікт потреб, конфлікт між соціальною нормою та індивідуальною потребою, конфлікт соціальних норм, конфлікт між цінностями та потребами, а також рольовий конфлікт. Кожен із зазначених різновидів відображає специфічні механізми напруження, що виникають у процесі взаємодії особистості із соціальним середовищем. Водночас саме глибина та тривалість переживання цих суперечностей визначають ступінь їхнього впливу на поведінкові стратегії індивіда, зокрема на схильність до девіантних форм поведінки.

Феноменологічний аналіз внутрішньоособистісного конфлікту дозволяє окреслити широкий спектр його проявів залежно від типу особистості, рівня її психічного розвитку та сформованості психологічних механізмів. Зокрема, варто враховувати особливості нормативного, акцентованого чи зміненого психотипу, а також рівень розвитку афективної сфери, захисних механізмів і особистісної ідентичності. Інфантильність психологічних новоутворень або недостатня сформованість механізмів саморегуляції можуть посилювати внутрішні суперечності та знижувати здатність особистості до конструктивного їх розв'язання, що підвищує ризик формування девіантних поведінкових моделей. В умовах сучасних суспільних змін, коли традиційні цінності й соціальні орієнтири зазнають перегляду, внутрішньоособистісні конфлікти набувають особливої інтенсивності. Невідповідність між особистісними прагненнями, індивідуальними потребами та зовнішніми соціальними вимогами спричиняє зростання

психологічної напруги, яка може проявлятися у формі агресії, протестної поведінки, соціальної дезадаптації або інших форм девіацій. У такому випадку девіантна поведінка постає не лише як порушення соціальних норм, а як своєрідний спосіб реагування особистості на внутрішні суперечності та неможливість їх конструктивного подолання.

Узагальнюючи зазначене, психологія конфлікту виступає важливим теоретико-методологічним підґрунтям для дослідження детермінант девіантної поведінки. Аналіз механізмів виникнення, розвитку і подолання внутрішньоособистісних конфліктів дозволяє глибше зрозуміти природу відхилень у поведінці та окреслити ефективні стратегії їх профілактики. У зв'язку з цим особливої значущості набуває комплексне дослідження взаємозв'язку конфліктних процесів і девіантності в контексті сучасних соціальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сучасний етап наукового осмислення внутрішньоособистісних конфліктів репрезентований широким спектром досліджень українських психологів, серед яких вагоме місце посідають праці І. Ковальової, І. Булах, О. Тарновської, Г. Дубчак, О. Донченко, Т. Титаренко, Ф. Василюка та інших учених. У їхніх роботах суттєво розширено розуміння природи внутрішньоособистісного конфлікту як складного багатовимірного феномена, що формується в контексті взаємодії структурних компонентів особистості, рівня розвитку самосвідомості та ціннісно-сислової сфери. Особлива увага приділяється ролі індивідуального досвіду, ідентичності та життєвих смислів у виникненні та перебігу внутрішніх суперечностей, а також їх впливу на поведінкові стратегії особистості. Водночас значний внесок у дослідження шляхів подолання і конструктивного розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів зробили А. Кунцевська, С. Кузікова, Г. Ложкін, Н. Пов'якель, В. Шанда, Є. Юрківський та інші науковці. Їхні праці зосереджені на виявленні ефективних психологічних механізмів саморегуляції, розвитку рефлексивних умінь, формуванні стійкості до стресу та підвищенні адаптивного потенціалу особистості. Окремий акцент робиться на практичних аспектах психологічної допомоги, зокрема розробці методів консультування, психокорекції та профілактики деструктивних наслідків внутрішніх конфліктів. Такий комплексний підхід дозволяє не лише поглибити теоретичні уявлення про внутрішньоособистісні суперечності, а й окреслити ефективні шляхи їх подолання в різних сферах життєдіяльності людини.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування ролі психології конфлікту як детермінанти девіантної поведінки особистості, а також аналіз ключових механізмів, що зумовлюють трансформацію внутрішньоособистісних суперечностей у девіантні форми поведінки. Реалізація поставленої мети передбачає системний аналіз наукових підходів до розуміння конфлікту, визначення його структурних компонентів та виявлення умов, за яких конфлікт набуває деструктивного характеру, сприяючи формуванню девіантних тенденцій у поведінці особистості.

Виклад основного матеріалу

Аналіз наукової літератури [8, 3, 2] дає підстави стверджувати, що внутрішньоособистісний конфлікт є невід'ємною складовою психічного життя людини та супроводжує процес її становлення, самопізнання й взаємодії з соціальним середовищем. Він виникає внаслідок зіткнення суперечливих мотивів, цінностей, потреб і соціальних очікувань, що формує внутрішню напругу та потребує розв'язання. Водночас цей феномен не має однозначно негативного чи позитивного характеру: його вплив на особистість залежить від рівня психологічної зрілості, сформованості механізмів саморегуляції та здатності до рефлексії. З одного боку, внутрішньоособистісний конфлікт може виступати потужним стимулом особистісного розвитку, активізуючи процеси самовдосконалення, переоцінки життєвих орієнтирів і формування нових адаптивних стратегій поведінки. Він сприяє глибшому усвідомленню власних потреб і цінностей, розвитку критичного мислення та відповідальності за прийняття рішень. У цьому випадку конфлікт виконує конструктивну функцію, виступаючи каталізатором позитивних змін. З іншого боку, за відсутності ефективних способів подолання внутрішніх суперечностей, конфлікт може набувати деструктивного характеру. Тривале перебування у стані внутрішньої напруги, фрустрації та емоційної нестабільності здатне призводити до формування почуття пригніченості, тривожності, зниження самооцінки, а також сприяти виникненню різних форм девіантної поведінки як способу психологічного захисту або втечі від проблем.

Особливої актуальності проблема внутрішньоособистісних конфліктів набуває у підлітковому та юнацькому віці [4]. Неповнолітні перебувають на етапі інтенсивного психічного та соціального розвитку, коли їхня особистість ще не є повністю сформованою, а система цінностей і поведінкових орієнтирів лише набуває стійкості. У цьому

віці підвищується чутливість до впливу як внутрішніх переживань, так і зовнішніх соціальних чинників, що ускладнює процес адекватного розв'язання конфліктів і підвищує ризик їх трансформації у девіантні форми поведінки.

Автори дослідження [3] зазначають, що «...причини девіантної поведінки в конфліктологічній парадигмі пов'язуються, з одного боку, з суперечностями соціально-економічного та політичного розвитку суспільства, а з іншого – з процесами індивідуальної соціально-психологічної дезадаптації, що супроводжуються кризою ціннісних орієнтацій і духовності. Таким чином, девіація визначається як результат взаємодії макросоціальних чинників і внутрішніх психологічних суперечностей особистості».

У сучасній психологічній науці сформовано низку теоретико-методологічних підходів до інтерпретації причин девіантної поведінки, що дозволяють розглядати цей феномен як багатофакторний і детермінований взаємодією внутрішніх і зовнішніх чинників. У межах психоаналітичної парадигми девіантна поведінка трактується як наслідок порушення динамічної рівноваги між структурними компонентами особистості – Ід, Его та Супер-Его. Згідно з ідеями З. Фрейда, недостатня ефективність психологічних захисних механізмів, спрямованих на зниження внутрішньої напруги, призводить до дезадаптивних форм реагування, які можуть набувати девіантного характеру.

Представники неофрейдизму розширюють розуміння цього феномена, акцентуючи увагу на соціально-психологічних детермінантах. Так, А. Адлер пов'язує виникнення девіантної поведінки з неадекватною компенсацією почуття неповноцінності, що формується у процесі соціалізації та міжособистісної взаємодії. К. Хорні, у свою чергу, наголошує на ролі базової тривожності, яка, за умов її хронізації, сприяє розвитку невротичних тенденцій і відхилень у поведінці. Е. Фромм розглядає девіантність крізь призму соціально обумовлених психологічних механізмів, таких як конформізм, деструктивність і автоматизоване пристосування, які виступають способами подолання внутрішнього конфлікту між прагненням до самореалізації та потребою належати до соціальної спільноти. У контексті екзистенційно-гуманістичного підходу (В. Франкл) девіантна поведінка інтерпретується як наслідок «екзистенційного вакууму» – стану втрати життєвого сенсу, ціннісної дезорієнтації та духовної спустошеності. Відсутність усвідомленої мети та смислових орієнтирів знижує внутрішню регуляцію поведінки, що підвищує ймовірність девіантних проявів. Когнітивно-поведінковий підхід (дослідник А. Бек) пояснює

девіантну поведінку через систему дисфункціональних когнітивних схем і викривлень, які зумовлюють неадекватну інтерпретацію реальності, формування негативних емоційних станів та, як наслідок, дезадаптивних поведінкових стратегій. Таким чином, різні теоретичні підходи, попри відмінності у концептуальних засадах, конвергують у розумінні девіантної поведінки як результату складної взаємодії внутрішньопсихічних процесів, особистісних характеристик та соціального контексту.

Трансформація внутрішньоособистісних суперечностей у девіантні форми поведінки є складним багаторівневим процесом, що детермінується сукупністю психологічних механізмів, які охоплюють емоційну, когнітивну, мотиваційну та поведінкову сфери особистості. Аналіз сучасних наукових підходів [7, 4, 5, 6] дозволяє виокремити ключові механізми, що опосередковують цей перехід від внутрішнього конфлікту до деструктивної поведінки. Передусім вагоме значення має механізм хронічної психоемоційної напруги, який виникає внаслідок тривалого нерозв'язаного внутрішнього конфлікту. Така напруга супроводжується станами тривожності, фрустрації, депресивності та емоційної нестабільності, що порушують психічну рівновагу особистості. У наукових дослідженнях зазначається, що невирішений внутрішній конфлікт призводить до психічної дезорганізації, зниження активності, агресивних або неадекватних реакцій, які можуть набувати девіантного характеру [8]. Таким чином, емоційна напруга виступає первинним пусковим механізмом девіацій. Другим важливим механізмом є когнітивна дезінтеграція та викривлення, що проявляються у порушенні адекватного сприйняття реальності, формуванні негативних установок і деструктивних переконань. Внутрішній конфлікт спричиняє когнітивний дисонанс – суперечність між знаннями, переконаннями та поведінкою, що потребує зниження напруги. У випадку неефективної когнітивної переробки інформації особистість може обирати спрощені або дезадаптивні способи розв'язання, що проявляються у девіантній поведінці. Третім механізмом виступає порушення мотиваційно-ціннісної сфери. Деструктивно пережитий внутрішньоособистісний конфлікт призводить до зниження мотивації досягнення, втрати життєвих орієнтирів і смислів, девальвації соціально значущих цінностей. Як зазначають дослідники, це може супроводжуватися формуванням негативних життєвих установок, почуттям безсилля та знеціненням власного «Я». У таких умовах девіантна поведінка постає як альтернативний спосіб самоствердження або компенсації внутрішньої незадоволеності.

Окремо слід виокремити механізм психологічного захисту та компенсації, який проявляється у використанні деструктивних стратегій (агресія, заперечення, проєкція, уникнення) для зниження внутрішньої напруги. У випадку неадекватної роботи захисних механізмів особистість втрачає здатність до конструктивного розв'язання конфлікту, що сприяє формуванню девіантних реакцій як способу адаптації. Наступним важливим чинником є порушення процесів саморегуляції та рефлексії. Ефективне подолання внутрішніх суперечностей можливе за умови розвинених рефлексивних умінь і здатності до самоусвідомлення. Водночас їх недостатня сформованість обмежує можливості особистості у виборі адекватних стратегій поведінки, що підвищує ризик девіантних проявів. Крім того, значущим є соціально-психологічний механізм дезадаптації, який полягає у порушенні взаємодії особистості з соціальним середовищем. Внутрішній конфлікт, не знайшовши конструктивного розв'язання, може трансформуватися у зовнішні форми поведінки – агресію, ізоляцію, протестні або адиктивні дії, що відхиляються від соціальних норм. Дослідження підкреслюють, що девіантна поведінка виступає як форма дезадаптації та відхилення від соціально прийнятих стандартів.

Узагальнюючи вищезазначене можемо зробити висновки, що трансформація внутрішньоособистісних суперечностей у девіантну поведінку відбувається під впливом взаємодії низки механізмів: емоційної напруги, когнітивних викривлень, мотиваційної дезорганізації, неефективних захисних стратегій, порушень саморегуляції та соціальної дезадаптації. Їх комплексний аналіз дозволяє глибше зрозуміти природу девіантності та окреслити напрями психологічної профілактики і корекції.

Висновки з даного дослідження

і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

У процесі дослідження авторами встановлено, що психологія конфлікту виступає важливим детермінуючим чинником формування девіантної поведінки особистості, особливо в умовах соціальної нестабільності та підвищеного психоемоційного навантаження. Виявлено, що нерозв'язані внутрішньоособистісні конфлікти спричиняють накопичення напруження, що може трансформуватися у дезадаптивні поведінкові стратегії, зокрема агресію, уникнення, протестну або адиктивну поведінку. Особливу роль у цьому процесі відіграють когнітивні викривлення, порушення саморегуляції та недостатня сформованість ціннісно-сислової сфери особистості. Ми виходимо з визнання, що досліджувана проблема має комплексний

характер і потребує міждисциплінарного підходу, який поєднує психологічні, педагогічні та соціальні аспекти. Встановлено, що внутрішньоособистісний конфлікт може виконувати як деструктивну, так і конструктивну функцію. За умов наявності сформованих механізмів саморегуляції він здатен стимулювати особистісний розвиток, однак за їх недостатності стає фактором ризику формування девіантних проявів, що зумовлює необхідність цілеспрямованої роботи з формування психологічної стійкості особистості, особливо у молодіжному середовищі.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо у вивченні впливу цифрового освітнього середовища і кризових соціальних умов на трансформацію конфліктів і поведінкових реакцій особистості, що дозволить удосконалити сучасні підходи до підтримки психічного благополуччя та соціальної адаптації здобувачів освіти.

Література

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки : курс лекцій. К. : МАУП, 2006. 88 с.
2. Великий В.М. Конфліктологія : навчальний посібник. Харківський національний університет внутрішніх справ; Херсонський юридичний інститут. Херсон : Видавництво Чуєв С.М. 2006. 215 с.
3. Голярдик Н. А., Черезова І. О., Сердюк Н. І. Внутрішньоособистісний конфлікт і девіантна поведінка: психологічні механізми взаємозв'язку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2026. Том 37 (76), № 1. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.1/03>
4. Макаренко О. М., Андрейчева А. О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2015. Т. 125. С. 61-64.
5. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія : навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
6. Сафін О. Д., Байда С. П. Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. : О. Д. Сафін, С. П. Байда. Умань : Візаві, 2021. 202 с.
7. Хараджи М. В., Шпак Т. А. Психологічні механізми внутрішньоособистісних конфліктів особистості. *Перспективи та інновації науки. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія*

«Медицина»). 2023. № 16(34). С. 607-614. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-607-614](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-607-614)

8. Чала О. А. Внутрішньоособистісний конфлікт як чинник деструктивних форм поведінки юнаків. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. 2008. Т. X. Ч. 8. С. 621–626.

References

1. Bondarchuk O.I. *Psykholohiia deviantnoi povedinky: kurs leksii* [Psychology of Deviant Behavior: Lecture Course]. Kyiv: MAUP, 2006. 88 s.
2. Velykyi V.M. *Konfliktolohiia: navchalnyi posibnyk* [Conflictology: Study Guide]. Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav; Khersonskiy yurydychniy instytut. Kherson: Vydavnytstvo Chuiev S.M., 2006. 215 s.
3. Holiardyk N.A., Cherezova I.O., Serdiuk N.I. *Vnutrishnoosobystisnyi konflikt i deviantna povedinka: psykolohichni mekhanizmy vzaiemozviazku* [Intrapersonal Conflict and Deviant Behavior: Psychological Mechanisms of Interrelation]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Psykolohiia*, 2026, vol. 37 (76), no. 1. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.1/03>
4. Makarenko O.M., Andreicheva A.O. *Poniattia deviantnoi povedinky v sotsialnomu ta psykolohichnomu aspektakh* [The Concept of Deviant Behavior in Social and Psychological Aspects]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykolohichni nauky ta sotsialna robota*, 2015, vol. 125, pp. 61–64.
5. Matviichuk T.F. *Konfliktolohiia: navchalno-metodychniy posibnyk* [Conflictology: Educational and Methodological Guide]. Lviv: HALYCH-PRES, 2018. 76 s.
6. Safin O.D., Baida S.P. *Psykholohiia deviantnoi povedinky osobystosti: navch. posib.* [Psychology of Deviant Behavior of Personality: Study Guide]. MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychny. Uman: Vizavi, 2021. 202 s.
7. Kharadzhy M.V., Shpak T.A. *Psykholohichni mekhanizmy vnutrishnoosobystisnykh konfliktiv osobystosti* [Psychological Mechanisms of Intrapersonal Conflicts of Personality]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 2023, no. 16(34), pp. 607–614. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-607-614](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-607-614)
8. Chala O.A. *Vnutrishnoosobystisnyi konflikt yak chynnyk destruktivnykh form povedinky yunakiv* [Intrapersonal Conflict as a Factor of Destructive Behavior of Youth]. *Aktualni problemy psykolohii: Psykolohiia navchannia. Henetychna psykolohiia. Medychna psykolohiia*, 2008, vol. 10, part 8, pp. 621–626.